

1

La condició humana: efímera irrellevància de l'animal cognitiu en el cosmos

1 En algun llunyà racó de l'univers llampurnejant escampat en innombrables sistemes solars, hi hagué una
vegada un astre en què animals intel·ligents inventaren el coneixement. Fou l'instant més altiu i mentider
de la "Història Universal", però, al cap i a la fi, només un instant. Després de breus respiracions de la
5 Naturalesa, l'astre es va gelar i els animals intel·ligents hagueren de morir. Algú podria inventar-se un
conte semblant, però, tot i així, no expressaria suficientment l'estat llastimós, ombriu i efímer, l'estat
estèril i arbitrari en què es troba l'intel·lecte humà dins de la Naturalesa. Hi hagué eternitats en què no
existia; i quan tot s'acaba per a ell, no haurà succeït res, perquè no té cap missió ulterior que condueixi
10 més enllà de la vida humana. No és més que humà, i només el seu posseïdor se'l pren tan patèticament
com si sobre ell giraren les frontisses del món. Tanmateix, si ens poguérem comunicar amb una mosca,
arribaríem a la conclusió que ella també navega per l'espai posseïda d'aquesta mateixa passió (*pathos*) i es
sent el centre volant d'aquest món. No hi ha res en la Naturalesa, per menyspreable i insignificant que
sigui, que, al més petit bufit d'aquell poder del coneixement, no s'infla immediatament com un odre. I,
15 de la mateixa manera que qualsevol cavallerís vol tenir admiradors, el filòsof, el més superb dels homes,
està completament convençut que, des de tot arreu, els ulls de l'univers tenen fixada la seva mirada
distant en les seves obres i pensaments.

És digne de notar que sigui precisament l'intel·lecte el que actuï d'aquesta manera, quan ell no és sinó un
recurs afegit als éssers més infeliços, febles i efímers per a conservar-los un instant en l'existència, de la
qual, sense aquest afegitó, tindrien motius per a fugir tan ràpid com el fill de Lessing. Aquest orgull, lligat
20 al coneixement i a la sensació, boira engegadora sobre els ulls i els sentits dels homes, els fa enganyar-se
sobre el valor de l'existència, ja que els proporciona la més afalagadora visió sobre el mateix
coneixement. El seu més general efecte és l'engany – encara que també els efectes més particulars
aboquen al mateix resultat.

L'intel·lecte, com a mitjà de conservació de l'individu, desenvolupa les seves forces principals fingint
perquè aquest és el mitjà de supervivència que tenen els individus dèbils i poc robustos, individus als
25 quals, en la lluita per la supervivència, els ha estat negat servir-se de banyes o de l'esmolada dentadura
dels depredadors. Aquest art de fingir, fa el cim entre els homes: entre nosaltres, l'engany, l'adulació, la
mentida i el frau, la murmuració, la farsa, el viure de la buida lluentor, la disfressa, el convencionalisme
encobridor, l'escenificació davant els altres i davant un mateix, en una paraula, el voleteig incessant
entorn la flama de la vanitat és fins a tal punt la norma i la llei, que és difícil de concebre que hagi sorgit
30 entre els homes una inclinació sincera i pura cap a la veritat. Es troben profundament submergits en
il·lusions i somnis; la seva mirada es limita a lliscar sobre la superfície de les coses i percep "formes", la
seva sensació no condueix en cap cas a la veritat, només es limita a rebre estímuls, com si jugués a
palpejar el dors de les coses. A més, durant tota la vida, l'home es deixa enganyar de nit pels somnis
sense que el seu sentit moral hagi fet res per impedir-ho; només alguns homes, i a força de voluntat, han
35 aconseguit eliminar els seus roncs. En realitat, què sap l'home d'ell mateix?, és capaç de veure's ell
mateix, ni tan sols una vegada, com si estigués estès dins d'una vitrina il·luminada?. No és cert que la
naturalesa li oculta la major part de les coses, inclòs el seu propi cos, de manera que, a banda de les
revoltes dels seus intestins, del ràpid flux de la circulació de la sang, de les complexes vibracions dels
seus nervis, queda desterrat i embolicat en una consciència superba i il·lusa?. La naturalesa ha tirat la
40 clau i ai de la funesta curiositat que pogués mirar cap a fora per una esquerda de la cambra de la
consciència i albirés aleshores que l'home descansa sobre la crueltat, la cobdícia, la insaciabilitat,
l'assassinat, la indiferència de la seva ignorància i, per dir-ho d'alguna manera, cavalcant en els seus
somniais al llom d'un tigre!

D'on pot procedir en el món sencer, en aquesta constel·lació, l'impuls cap a la veritat?

a.- La veritat, mentida col·lectiva

45 En l'estat de naturalesa, l'individu, si vol mantindre's enfront dels altres individus, ha de fer servir
l'intel·lecte, quasi sempre només per a fingir; però l'home, tant per necessitat com per fàstic, vol viure en
societat, gregàriament, de manera que necessita un tractat de pau, d'acord amb el qual pugui desaparèixer

del seu món el més gran *bellum omnium contra omnes*. Aquest tractat de pau du amb ell el primer pas per a la consecució d'aquest misteriós impuls cap a la veritat. En aquest mateix moment queda fixat el que, a partir d'aleshores, ha de ser "veritat", és a dir, s'ha inventat una designació de les coses uniformement vàlida i obligatòria, i el poder legislatiu del llenguatge proporciona també les primeres lleis de veritat en nàixer, per primera vegada, el contrast entre veritat i mentida. El mentider usa les designacions vàlides, les paraules, per a fer aparèixer allò irreal com a real. Diu, per exemple, "sóc ric", quan la descripció correcta del seu estat seria "sóc pobre". Abusa de les convencions consolidades fent canvis capriciosos, quan no inverteix els noms. Si ho fa de manera interessada i, a més, causa perjudicis, la societat no es refiarà més d'ell i l'expulsarà del seu si. Perquè els homes no fugen tant de ser enganyats com de ser perjudicats per l'engany; en aquesta etapa no rebutgen en realitat la mentida sinó les conseqüències perniciososes, hostils, de certa classe de mentides. De manera anàloga, l'home només desitja la veritat de forma limitada: desitja les conseqüències agradables de la veritat, les que mantenen la vida, però és indiferent al coneixement pur i sense conseqüències i fins i tot hostil enfront de les veritats susceptibles d'efectes perjudicials o destructius. I, a més, què succeeix amb aquestes convencions del llenguatge?, són tal vegada productes del coneixement, del sentit de la veritat?, és el llenguatge l'expressió adequada de tota la realitat?

Només mitjançant l'oblit pot l'home arribar a imaginar-se que està en possessió d'alguna "veritat" en el grau en què s'acaba d'assenyalar. Si no el satisfà la veritat tautològica, és a dir, una closca buida, aleshores canvia constantment les il·lusions per veritats. Què és una paraula?. La reproducció en sons d'un impuls nerviós. Ara bé, deduir a partir de l'impuls nerviós l'existència d'una causa exterior a nosaltres suposa usar falsament i injustificadament el principi de raó. Si la veritat fos allò únic decisiu en la gènesi del llenguatge, si la certesa ho fou respecte a les designacions, com, a pesar de tot, podríem dir legítimament: la pedra és dura, com si, a més, captàrem la "duresa" d'un altra manera i no només com una excitació completament subjectiva?. Dividim les coses en gèneres, caracteritzem l'arbre com a masculí i la planta com a femení: quina extrapolació tan arbitrària; a quina alçada volem del canon de certesa?. Parlem d'una "serp": la designació es refereix només al fet de serpentejar, podria, per tant, atribuir-se també al cuc. Quina arbitrietat en les delimitacions! Quina parcialitat en les preferències, de vegades una propietat d'una cosa, de vegades una altra!. Els diferents llenguatges, comparats els uns amb els altres, evidencien que amb les paraules mai no s'arriba a la veritat ni a una expressió adequada, perquè, altrament, no hi hauria tants llenguatges. La "cosa en si" (allò que seria la veritat pura, sense conseqüències) és totalment inabastable i no es desitjable en absolut per al creador del llenguatge. Aquest es limita a designar les relacions de les coses amb els homes i per a expressar-les recorre a les metàfores més agosarades. En primer lloc, un impuls nerviós extrapolat en una imatge!. Primera metàfora. La imatge transformada de nou en un so!. Segona metàfora. I, en cada pas, un salt des d'una esfera a una altra completament diferent. Podria pensar-se en un home que fora completament sord i mai hagués tingut cap sensació sonora i musical; de la mateixa manera que un home d'estes característiques es quedaria esbalaït davant les figures acústiques de Chladni en la sorra, descobriria la seva causa en les vibracions de la corda i juraria en endavant que coneix el que els homes anomenen "so", el mateix ens ocorre a nosaltres amb el llenguatge. Creiem conèixer la realitat quan parlem d'arbres, colors, neu i flors i no posseïm, tanmateix, més que metàfores de les coses que no es corresponen en absolut amb les essències primitives. De la mateixa manera que el so configurat en la sorra, l'enigmàtica x de la cosa en si es presenta en principi com a impuls nerviós, després com a imatge, finalment com a so. Per tant, en qualsevol cas, l'origen del llenguatge no segueix un procés lògic, i tot el material sobre el qual i a partir del qual treballa i construeix l'home la veritat, procedeix, si no dels núvols, en cap cas de l'essència de les coses.

Però pensem en particular en la formació dels conceptes. Qualsevol paraula es converteix de manera immediata en concepte en tant que justament no ha de servir per a l'experiència singular i completament individualitzada a la qual deu el seu origen, per exemple, com a record, sinó que ha d'encaixar, alhora, amb innumerables experiències més o menys similars, però mai idèntiques estrictament parlant; en definitiva, amb casos completament diferents. Tot concepte es forma per equiparació de casos no iguals. De la mateixa manera que una fulla no es igual a una altra, també es cert que el concepte fulla s'ha format abandonant de manera arbitrària les diferències individuals, oblidant les notes distintives; aleshores es genera la representació, com si en la Natura hi hagués quelcom separat que fos la "fulla", una espècie d'arquetip primigeni a partir del qual totes les fulles hagueren estat teixides, dissenyades, calibrades, colorejades, ondulades i pintades, però per unes mans tan maldestres, que cap exemplar fos una correcta i fidedigna còpia fidel de l'arquetip. Diem que un home és "honest". Per què ha actuat avui tan honestament?, ens preguntem. La resposta sol ser: a causa de la seva honestedat. L'honestedat!. Açò

105 significa: la “fulla” és la causa de les fulles. Tanmateix, no sabem res en absolut d’una qualitat essencial, anomenada “honestedat”, sinó d’una nombrosa sèrie d’accions individuals, i, per tant, diferents, que igualem oblidant les diferències, i que, aleshores, anomenem accions honestes. Al final, acabem formulant, a partir d’elles, una *qualitas occulta* anomenada “honestedat”.

110 L’omissió d’allò individual i real ens proporciona el concepte de la mateixa manera que també ens proporciona la forma, mentre que la Naturalesa no coneix formes ni conceptes, ni tampoc cap classe de gèneres, sinó només una x que és per a nosaltres inabastable i indefinible. També l’oposició que fem entre individu i espècie és antropomòrfica i no procedeix de l’essència de les coses, encara que tampoc podem dir que no li correspongui: en efecte, seria una afirmació dogmàtica i, com a tal, tan indemostrable com la contrària.

115 Què és aleshores la veritat? Una host en moviment de metàfores, metonímies i antropomorfismes, en resum, una suma de relacions humanes que han estat realçades, extrapolades i adornades poèticament i retòricament i que, després d’un ús perllongat, un poble considera fermes, canòniques i vinculants; les veritats són il·lusions de què s’ha oblidat que ho són; metàfores ja gastades i sense força sensible, monedes que han perdut el seu encuny i que ja no es consideren monedes sinó simple metall.

b.- L’impuls cap a la veritat

120 Encara no sabem d’on prové l’impuls cap a la veritat, ja que, fins ara, només ens hem referit al compromís que la societat estableix per a existir: ser veraç vol dir usar les metàfores habituals; per tant només hem prestat atenció, dit en termes morals, al compromís de mentir d’acord amb una ferma convenció, mentir gregàriament, d’acord amb un estil obligatori per a tots. És el cas que l’home oblidava que és aquesta la seva situació i acaba mentint inconscientment i en virtut d’hàbits seculars – i
125 precisament *en virtut d’aquesta inconsciència*, precisament a causa d’aquest oblit, adquireix el sentiment de la veritat -. A partir del sentiment d’estar compromès a designar una cosa com a “roja”, altra com a “freda” i una tercera com a “muda”, es desperta un moviment moral cap a la veritat. El contrast amb el mentider, de qui ningú es refia, convenç l’home que la veritat és profitosa, honesta i digna de confiança. És aleshores quan l’home fica els seus actes com a ésser *racional* sota el domini de les abstraccions; ja no
130 tolera veure’s arrossegat per les impressions sobtades, per les intuïcions: el que fa és generalitzar totes les impressions en conceptes més descolorits, més freds, per a junyir-los al carro de la seva vida i la seva acció. Tot allò que eleva l’home per damunt de l’animal depèn d’aquesta capacitat de volatilitzar les metàfores intuïtives en un esquema; de la capacitat de dissoldre una imatge en un concepte. En l’àmbit dels esquemes és possible quelcom que mai seria possible sota les primitives impressions intuïtives:
135 construir un ordre piramidal per castes i graus; instituir un nou món de lleis, privilegis, subordinacions i delimitacions, que ara es contraposa a l’altre món de les primitives impressions intuïtives com allò més ferm, més general, més conegut i més humà i, per tant, com una instància reguladora i imperativa. Mentre que tota metàfora és individual, no en té cap d’idèntica i, per tant, no és susceptible de cap classificació, el gran edifici dels conceptes ostenta la rígida regularitat d’un *columbarium* romà i insufla en
140 la lògica el rigor i la fredor peculiars de la matemàtica. Aquell a qui envolta l’alè d’aquesta fredor, li costa creure que també el concepte, ossi i octogonal com un dau i, com a tal, versàtil, no sigui més que el *residu d’una metàfora* i que la il·lusió d’una extrapolació artística d’un impuls nerviós en imatges és, si no la mare, sí tanmateix l’àvia de qualsevol concepte. Ara bé, en el joc de daus dels conceptes, es denomina “veritat” l’ús de cada dau d’acord amb la seva designació: comptar exactament els seus punts, fer les
145 classificacions correctes i no violar en cap cas l’ordre de les castes ni la successió jeràrquica. Així com els romans i els etruscos dividien el cel amb rígides línies matemàtiques i en cada espai delimitat conjuraven, com en un *templum*, un déu, de la mateixa manera, cada poble té al seu damunt un cel conceptual semblant matemàticament distribuït i la veritat significa que cada déu conceptual s’ha de buscar només en la *seva pròpia* esfera. És digne d’admiració, en aquest cas, l’home com a poderós geni constructor, ja
150 que és capaç d’edificar sobre fonaments inestables, com sobre aigua en moviment, una catedral de conceptes infinitament complexa: certament, per a trobar recolzament damunt d’eixos fonaments, ha de tractar-se d’un edifici fet com de teranyines, suficientment lleuger per a ésser transportat pel corrent i suficientment ferm com per a resistir els bufits del vent. Com a geni de l’arquitectura l’home s’alça molt per damunt de l’abella: aquesta construeix amb la cera que recull de la natura, aquell, amb la matèria bastant més delicada dels conceptes que, en la seva totalitat, ha de fabricar ell mateix. En aquest sentit, l’home és digne de profunda admiració – però no certament per la seva inclinació cap a la veritat, cap al coneixement pur de les coses -. Si algú amaga alguna cosa darrere d’un matoll, tot seguit la busca allí on l’ha amagada i, a més, la troba, no hi ha massa de què vanagloriar-se amb aquesta recerca i aquest

160 descobriment; tanmateix, és això el que ocorre amb la recerca i el descobriment de la “veritat” dins de la
cambra de la raó. Si jo dono la definició de mamífer i, tot seguit, després d’haver examinat un camell,
dic: “Heus aquí un mamífer”, no hi ha dubte que hem trobat una nova veritat, però de valor molt limitat.
És a dir, una veritat antropomòrfica de cap a peus i que no conté un sol punt que sigui “veritable en si”,
real i universal, si prescindim dels homes. Aquell que busca tals veritats, en el fons, només busca la
165 metamorfosi del món en els homes; aspira a una comprensió del món en tant que cosa humanitzada i, en
el millor dels casos, només aconsegueix el sentiment d’una assimilació. Així com l’astròleg considera els
estels al servei dels homes i en connexió amb la seva felicitat i la seva desgràcia, de la mateixa manera, un
tal investigador considera que la totalitat de l’univers està lligat als homes; com el ressò infinitament
repetit d’un so original, l’home; com la imatge multiplicada d’un arquetip, l’home. El seu mètode
consisteix en prendre l’home com a mesura de totes les coses; però comet l’error de creure que té
170 aquestes coses davant seu de manera immediata, com a objectes purs. Oblida, per tant, que les metàfores
intuitives originals no són més que metàfores i les pren per les coses mateixes.

Només mitjançant l’oblit d’aquest món primitiu de metàfores, només gràcies a l’enduriment i petrificació
d’un fogós torrent primordial fet d’una massa d’imatges que brollen de la capacitat originària de la
fantasia humana, només mitjançant la invencible creença que *aquest sol, aquesta finestra i aquesta taula* són
175 una veritat en si, en resum: només gràcies al fet que l’home s’oblida d’ell mateix com a subjecte, i, en
particular, com a subjecte *artísticament creador*, pot viure amb certa calma, seguretat i conseqüència; si
pogués eixir, encara que només fos un instant, fora dels murs d’aquesta creença que el manté presoner,
s’acabaria al moment la “consciència d’ell mateix”. Li costa treball reconèixer que l’insecte o l’ocell
perceben altre món completament diferent al seu i que la qüestió de quina de les percepcions del món és
180 la correcta manca totalment de sentit, ja que per a resoldre la qüestió hauríem de mesurar amb la mesura
de la *percepció correcta*, és a dir, amb una mesura *de què no disposem*. De totes maneres, la “percepció
correcta” – l’expressió adequada d’un objecte en el subjecte – em sembla un absurd ple de
contradiccions, perquè entre dues esferes completament distintes, com ho són l’objecte i el subjecte, no
hi ha cap causalitat, cap exactitud, cap expressió, sinó, com a màxim, una conducta estètica, vull dir: un
185 extrapolat al l’usu, un traduir balbotejant a un llenguatge completament estrany, per a la qual cosa, cal
una esfera intermèdia i una força mitjancera, lliures totes dues per a poetitzar i inventar. La paraula
“fenomen” comporta massa seduccions, per això, en la mesura del possible, procuro evitar-la, ja que no
és cert que l’essència de les coses es manifesta en el món empíric. Un pintor sense mans que volgués
expressar per mitjà del cant el quadre concebut, revelaria sempre, en aquest pas d’una esfera a una altra,
190 més sobre l’essència de les coses que el món empíric. La mateixa relació d’un impuls nerviós amb la
imatge produïda no és, de per si, necessària; però quan la mateixa imatge s’ha produït milions de voltes i
s’ha transmès hereditàriament a través de moltes generacions d’homes i apareix al final en tota la
humanitat com a conseqüència del mateix motiu, acaba per tenir per a l’home el mateix significat que si
fora l’única imatge necessària, com si la relació de l’impuls nerviós original amb la imatge produïda fos
195 de causalitat estricta; de la mateixa manera, un somni eternament repetit seria percebut i jutjat com
quelcom absolutament real. Tanmateix, l’enduriment i la petrificació d’una metàfora no garanteix en
absolut la necessitat i la legitimitat exclusiva d’aquesta metàfora.

Sens dubte, qualsevol que estigui familiaritzat amb tals consideracions ha sentit una profunda
desconfiança cap a tot idealisme d’aquest tipus, cada volta que s’ha convençut amb la claredat necessària
200 de la conseqüència, ubiqüitat i infal·libilitat de les lleis de la Natura; i n’ha tret les seves conclusions: aquí,
a les alçades del món telescòpic tant com en els abismes del món microscòpic, tot és tan segur, tan
elaborat, tan infinit, tan regular, tan exempt de llacunes; la ciència cavarà eternament amb èxit en aquests
pous i tot el que troba concordarà entre si sense contradiccions. Que poc s’assembla això a un producte
de la imaginació; si ho fora, hauria de quedar al descobert en alguna part la seva aparença i irrealitat.
205 Però, en realitat, si cadascun de nosaltres tingués una percepció sensorial diferent, podríem percebre les
coses unes vegades com a ocells, altres com a cucs i altres com a plantes o si algú de nosaltres veiés el
mateix estímul com a roig, altre com a blau i un tercer, fins i tot, com a so, aleshores ningú parlaria de tal
regularitat de la naturalesa, sinó que només se la concebria com una creació altament subjectiva.
Aleshores, què és, en definitiva, per a nosaltres una llei de la naturalesa?. No la coneixem en si sinó
210 només en els seus efectes, es a dir, en les seves relacions amb altres lleis de la naturalesa que, al seu torn,
només ens són conegudes com a conjunt de relacions. Per tant, totes aquestes relacions no fan més que
remetre contínuament les unes a les altres i ens són completament incomprensibles en la seva essència;
en realitat només en coneixem d’elles el que nosaltres hi aportem: el temps, l’espai, per tant les relacions
de successió, i els nombres. I tot allò meravellós, allò que precisament ens admira de les lleis de la natura,
215 allò que reclama la nostra explicació i que podria inspirar-nos la desconfiança cap a l’idealisme, rau

únicament i exclusivament en el rigor matemàtic i en la inviolabilitat de les representacions de l'espai i del temps. I resulta que totes aquestes nocions les produïm en nosaltres i a partir de nosaltres amb la mateixa necessitat que l'aranya teixeix la seva tela; de manera que, si només podem concebre qualsevol cosa sota aquestes formes, no és cap meravella el que només captem en totes les coses precisament
220 aquestes formes: si cal que totes les coses duguin les lleis del nombre i el nombre és precisament allò més admirable de les coses. Tota la regularitat de les òrbites dels astres i dels processos químics, regularitat que tant de respecte ens infon, coincideix en el fons amb aquelles propietats que nosaltres hem introduït en les coses, de manera que, en realitat, ens infonem respecte a nosaltres mateixos. Perquè la mateixa producció artística de metàfores amb què comença en nosaltres qualsevol percepció, suposa ja
225 aquestes formes i, per tant, té lloc en elles; només per la sòlida persistència d'aquestes formes primigènies podem explicar que l'edifici dels conceptes s'hagi pogut construir sobre les metàfores mateixes. Aquest edifici és, efectivament, una imitació, sobre la base de les metàfores, de les relacions d'espai, temps i nombre.

2

En l'edificació dels conceptes, com hem vist, hi treballa originàriament el *llenguatge* i, posteriorment, la
230 *ciència*. Així com l'abella construeix les cel·les i, alhora, les omple de mel, de la mateixa manera la ciència treballa sense parar en aquest gran *columbarium* dels conceptes, necròpoli de les intuïcions; construeix sense parar noves plantes més elevades, apuntala, neteja i renova les cel·les velles i, sobretot, s'esforça en reomplir aquesta colossal bastida que ha apilat sense mesura i en ordenar dins d'ella tot el món empíric, es a dir, el món antropomòrfic. Si l'home d'acció lliga la seva vida a la raó i als conceptes per a no
235 veure's arrossegat i no perdre's ell mateix, encara més l'investigador, que construeix la seva cabana vora la torre de la ciència buscant ajuda i protecció sota aquest baluard. De fet, necessita protecció davant forces terribles que constantment l'amenacen i que oposen a la veritat científica "veritats" d'un tipus completament diferent amb les més diverses etiquetes.

Aquest impuls cap a la construcció de metàfores, aquest impuls fonamental en l'home del qual no podem prescindir ni un sol instant si no volem prescindir de l'home mateix, no queda subjecte ni a penes domat pel fet que, amb els seus evanescents productes, els conceptes, acaba per construir un nou món regular i rígid que li fa de fortalesa. Perquè, aleshores, busca un nou camp per a la seva activitat i un altre buc i el troba en el mite i, sobretot, en l'art. Confon sense parar els títols i les cel·les dels conceptes introduint d'aquesta manera noves extrapolacions, metàfores i metonímies; mostra de continu
240 l'afany per configurar el món diürn, fent-lo tant bigarradament irregular, tan inconseqüent, tan inconnex, tan encantador i eternament nou com ho és el món dels somnis. En realitat, l'home despert només adquireix consciència de trobar-s'hi per mitjà del rígid i regular teixit dels conceptes i, per això, quan alguna vegada el teixit dels conceptes és esquinçat per l'art, l'home es creu que somia. Tenia raó Pascal quan afirmava que si totes les nits tinguéssim el mateix somni, ens preocuparíem tant d'ell com de les
245 coses que veïem cada dia: "Si un artesà estigués segur que somia cada nit, durant dotze hores completes, que és rei, crec – diu Pascal –, que seria tan feliç com un rei que somiés cada nit durant dotze hores que és artesà". La diürna vigília d'un poble míticament excitat, com el dels antics grecs, s'assembla més, de fet, gràcies al miracle que té lloc de continu i que el mite suposa, al món del somnis que a la vigília del pensador científicament desil·lusionat. Si cada arbre pot parlar com una nimfa, o si un déu, sota
250 l'aparença d'un brau, pot rapir donzelles, si, de sobte, podem veure la mateixa deessa Atena recorrent les places d'Atenes en companyia de Pisístrat en un bell tir de cavalls – i l'honrat atenès ho creia –, aleshores, en cada instant, com en els somnis, tot és possible i la sencera naturalesa revolta entorn dels homes com si només fos un ball de disfresses dels déus, que només fan broma quan enganyen l'home amb totes les imatges.

No obstant, l'home té una invencible inclinació a deixar-se enganyar i està com encisat per la felicitat quan el rapsode li narra contes èpics com si foren veritats, o quan, en una obra de teatre, el còmic, fent el paper de rei, actua més reialment que un rei real. L'intel·lecte, aquest mestre del fingir, es troba lliure i deslliurat de la seva esclavitud habitual tant de temps com pot enganyar sense *fer mal*, i és aleshores quan celebra les seves saturnals. Mai no és tan exuberant, tan ric, tan superb, tan àgil i tan audaç: posseït de
255 plaer creador escampa les metàfores sense cap ordre i remou les fites de les abstraccions, per exemple, designant el riu com el camí en moviment que du l'home allà on va habitualment. Llança ben lluny el signe de la servitud: abans s'esforçava amb trist interès a mostrar el camí a un pobre individu que ansiava l'existència llançant-se, com un serf, en busca de presa i botí per al seu senyor, mentre que ara s'ha convertit en senyor i pot esborrar, per fi, de la seva cara l'expressió de la pobresa. Tot el que ara fa

270 suposa, si ho comparem amb les accions anteriors, el fingiment, de la mateixa manera que les anteriors
suposaven la deformació. Copia la vida de l'home però ho pren com quelcom bo i es dona per satisfet
amb ella. Aquella enorme bastida i entramat de conceptes al qual s'aferrava l'home indigent per a salvar-
se, és només una armadura per a l'intel·lecte alliberat i una joguina per a les seves més audaces obres
275 d'art; i, quan la destrueix, la barreja en desordre i torna a ajuntar irònicament, unint allò més diferent i
separant allò més afí, posa de manifest que no necessita d'aquells recursos de la pobresa i que ara no es
guia per conceptes sinó per intuïcions. No hi ha cap camí regular que condueixi des d'aquestes intuïcions
a la regió dels esquemes espectrals, les abstraccions; la paraula no està feta per a les intuïcions, l'home
emmudeix en veure-les o parla amb metàfores rigorosament prohibides o mitjançant concatenacions
conceptuals mai oïdes, per a correspondre de forma creadora, encara que només sigui destruint i
280 escarnint els antics límits conceptuals, a la impressió de la poderosa intuïció present.

Hi ha períodes en els quals l'home racional i l'home intuïtiu caminen junts; aquell, angoixat davant la
intuïció, l'altre burlant-se de l'abstracció; i és tan irracional aquest com poc artístic el primer. Tots dos
anhelen dominar la vida: el racional acarant les necessitats més elementals mitjançant la previsió, la
prudència i la regularitat; l'intuïtiu, sense veure, com un "heroi desbordant d'alegria", aquestes necessitats
285 i prenent com a real només la vida disfressada d'aparença i bellesa. Allí on l'home intuïtiu, com en la
Grècia antiga, fa servir les seves armes de manera més potent i victoriosa que el seu adversari, pot, si les
circumstàncies li són favorables, configurar una cultura i establir el domini de l'art sobre la vida; el
fingiment, el rebuig de la pobresa, la lluentor de les intuïcions metafòriques i, en fi, la immediatesa de
l'engany acompanyen totes les manifestacions d'una vida d'aquesta espècie. Ni la casa, ni el pas, ni la
290 indumentària, ni la gerra de fang manifesten que ha estat la necessitat la que els ha concebut: pareix com
si en tots ells es manifestés una felicitat sublim, una serenitat olímpica i, en certa manera, un joc amb la
seriositat. Mentrestant, l'home guiat pels conceptes i les abstraccions l'únic que fa és conjurar amb ells
les desgràcies, només aspira a alliberar-se del dolor en la mesura del possible sense extraure de les
abstraccions cap tipus de felicitat; però l'home intuïtiu, assentat enmig d'una cultura i gràcies a les seves
295 intuïcions, aconsegueix, a més de conjurar els mals, un flux constant de claredat, animació i alliberament.
És cert que sofreix amb més vehemència *quan* sofreix; fins i tot ho fa més sovint perquè no sap aprendre
de l'experiència i ensopega una i altra vegada amb la mateixa pedra. És tan irracional en el patiment com
en la felicitat, s'esgargamella i no troba consol. Que diferentment es comporta l'home estoic davant les
mateixes desgràcies, instruït per l'experiència i autocontrolat a través dels conceptes!. Ell, que només
300 busca normalment la sinceritat, la veritat, emancipar-se dels enganys i protegir-se de les intrusions
seductores, representa ara, en la desgràcia, com aquell en la felicitat, l'obra mestra del fingiment; no té un
rostre humà, bategant i expressiu, sinó una espècie de màscara de faccions dignes i proporcionades; no
crida i ni tan sols altera la seva veu; quan tot el núvol descarrega damunt d'ell, s'embolica amb la seva
capa i se'n va caminant, lentament, sota la tempesta.